

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-61>

УДК 338.48(477):39:502/504

ПРИРОДНІ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ТУРИСТИЧНИХ НАПРЯМІВ УКРАЇНИ

NATURAL AND HISTORICAL-CULTURAL RESOURCES AS THE BASIS FOR THE FORMATION OF COMPETITIVE TOURISM DIRECTIONS IN UKRAINE

Гуцал Людмила Антонівнакандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1107-7794>**Столяр Валентина Антонівна**кандидат педагогічних наук, доцент,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1187-6556>**Шоробура Інна Михайлівна**доктор педагогічних наук, професор,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3728-7968>**Hutsal Liudmyla, Stolyar Valentyna, Shorobura Inna**
Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

У статті досліджуються природні та історико-культурні ресурси України як основа формування конкурентоспроможних туристичних напрямів. Проаналізовано статистичні показники розвитку галузі за 2019–2025 рр. та виявлено суттєві трансформації, зумовлені пандемією COVID-19 та повномасштабною війною. Встановлено, що війна докорінно змінила структуру туристичних потоків, спричинивши переорієнтацію з міжнародного на внутрішній туризм у безпечних регіонах західної і центральної України. Виявлено зміни в організації транспортного й екскурсійного обслуговування, методиках розроблення туристичних маршрутів та діяльності туроператорів. Підтверджено збереження значного потенціалу природних та історико-культурних ресурсів. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до розвитку галузі, що включає розвиток безпечної інфраструктури, цифровізацію послуг, диверсифікацію туристичних продуктів та державну підтримку малих і середніх підприємств.

Ключові слова: туристична галузь, туристичні маршрути, внутрішній туризм, туроператори, сільський туризм.

The relevance of the study is determined by the crisis in Ukraine's tourism industry, which has suffered a double blow from COVID-19 and Russian aggression, requiring a new vision for the use of Ukraine's existing tourism potential. Traditional approaches to organizing tourism activities have lost their effectiveness, and the industry needs to adapt to the realities of martial law and shift its priorities to the domestic market. The purpose of the article is to comprehensively assess the possibilities of using natural and historical and cultural resources to restore Ukraine's tourism industry through the analysis of current statistical data, the study of practical aspects of the organization of tourism services, and the identification of promising areas for the development of the industry under the new operating conditions. The methodological basis consists of general scientific methods: analysis for processing official statistics and industry reports, synthesis for forming a holistic view of the state of the industry, comparison of indicators of tourism development characteristics, and generalization. The study covers the period from 2019 to 2025, allowing us to track the dynamics of changes from the pre-crisis state to the current realities. A critical decline in tourist activity was observed in 2020 and 2022, followed by a recovery accompanied by qualitative changes in the structure of the industry. Western regions were identified as new centers of tourist activity, where the main tourist flows are concentrated. The formation of new tourism products related to the modern history of Ukraine and the transformation of traditional excursion programs have been recorded. Key historical and natural resources that

retain their tourist appeal and could form the basis for the industry's recovery have been identified. Prospects for the development of competitive tourist destinations have been formulated, including diversification of tourist products with an emphasis on unique cultural heritage, development of domestic tourism as the basis for economic stability, implementation of safety protocols in all aspects of tourist activities and digitization of tourist services.

Keywords: tourism industry, tourist routes, domestic tourism, tour operators, rural tourism

Постановка проблеми. Туристична галузь України, що традиційно спиралася на багатий природний та історико-культурний потенціал, зазнала глибоких трансформацій через пандемію COVID-19 та повномасштабну війну. Різке скорочення міжнародних потоків, руйнування інфраструктури та втрата доступу до частини ресурсів супроводжуються переорієнтацією на внутрішній туризм і появою нових напрямів. За таких умов постає потреба переосмислити роль природних та історико-культурних ресурсів у формуванні конкурентоспроможних туристичних напрямів, адаптованих до реалій воєнного стану та безпекових викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проаналізовані наукові джерела можна згрупувати за кількома тематичними напрямками, що відображають різні аспекти розвитку туристичної галузі України. Насамперед, значна увага приділяється економічним аспектам розвитку туризму. О. Р. Роїк комплексно досліджує економічні аспекти розвитку туристичної сфери, аналізуючи вплив туризму на такі сектори економіки як транспорт, торгівля, будівництво та сільське господарство. Авторка обґрунтовує, що туризм забезпечує близько 3,8 % світового ВВП та є важливим джерелом валютних надходжень і створення робочих місць [1]. Продовжуючи цю тематику, С. П. Гаврилюк та ін. зосереджують увагу на операційній діяльності туристичних підприємств, досліджуючи продуктову програму, туристичний продукт та специфіку туropolейтингу. Їхній аналіз показує, що обсяг реалізації послуг туристичних агентств та операторів в Україні протягом 2010–2019 рр. зріс у 3,5 рази, хоча у 2020 р. різко впав через пандемію [2].

Особливу увагу дослідники приділяють впливу кризових явищ на туристичну галузь. Так, Н. О. Щербакова детально аналізує стан туристичної галузі в умовах пандемії COVID-19 та повномасштабної війни. Дослідниця встановила, що у 2020 р. кількість іноземних туристів скоротилася майже втричі [3]. О. Р. Роїк [1] також підкреслює, що у 2020 р. туристична галузь зазнала катастрофічного спаду через карантинні обмеження, при цьому більше

80 % підприємств туристичної галузі змушені були задекларувати збиток, а 9 % з цих 80 % збанкрутували.

Окремим напрямом досліджень є кластерний підхід до розвитку туризму. О. Литвин та ін. досліджують механізми розвитку туристичних кластерів як ефективного інструменту підвищення конкурентоспроможності туристичної індустрії. Автори пропонують оптимальну модель розвитку туристичних кластерів, яка враховує особливості регіональних туристичних ресурсів та інфраструктури [4].

Нарешті, важливе місце в науковому дискурсі посідає історико-культурний туризм. О. Карий та ін. проводять порівняльний аналіз розвитку історико-культурного туризму в Україні та країнах ЄС. Дослідники доводять, що наявність об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО та розвинена музейна інфраструктура є ключовими чинниками розвитку цього виду туризму. Встановлено, що Україна значно відстає від європейських лідерів за кількістю музеїв як в абсолютному вимірі, так і на душу населення (12,9 музеїв на мільйон жителів проти 30–100 у країнах ЄС) [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний доробок науковців у дослідженні туристичної галузі України, недостатньо вивченими залишаються питання ефективного використання природних та історико-культурних ресурсів для формування конкурентоспроможних туристичних напрямів в умовах воєнного стану. Потребують глибшого дослідження практичні механізми організації транспортного й екскурсійного обслуговування, методи розроблення безпечних туристичних маршрутів та адаптація діяльності туropolейторів до нових реалій. Ці невирішені питання визначають актуальність і наукову новизну даного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз природних та історико-культурних ресурсів України як базового потенціалу для формування конкурентоспроможних туристичних напрямів. Дослідження охоплює оцінку статистичних показників розвитку туристичної галузі, особливості організації транспортного й екс-

курсійного обслуговування, методику розроблення туристичних маршрутів і специфіку діяльності туроператорів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз природних та історико-культурних ресурсів України як основи формування конкурентоспроможних туристичних напрямів упродовж останніх років виявив суттєві трансформації, зумовлені пандемією COVID-19 та повномасштабною російсько-українською війною. Динаміка основних показників туристичної діяльності в Україні за 2019–2025 роки демонструє зміни у функціонуванні туристичної галузі (табл. 1).

Під час аналізу розвитку туристичної галузі України у 2019–2025 роках варто враховувати певні обмеження, які впливають на достовірність і повноту статистичних даних. Передусім, Державна служба статистики України, яка є головним офіційним джерелом інформації у сфері туризму, припинила публікацію оновлених даних після 2020 р. Тому показники за 2021–2025 роки ґрунтуються переважно на даних аналітичних платформ, відкритих джерел, галузевих звітів та експертних оцінок. Крім того, офіційна статистика не враховує значну частину неформального туристичного сектору, наприклад, діяльність малих підприємців, оренду приватного житла чи локальні екскурсійні ініціативи. Через це фактичні масштаби туризму в країні можуть бути вищими, ніж зазначено у звітності. Також варто мати на увазі, що з початком повномасштабного вторгнення у 2022 р. частина територій України була тимчасово окупована або залишилася поза межами державного статистичного спо-

стереження. Це суттєво обмежило можливості збору репрезентативних даних. Окрім того, різниця в методиках підрахунку туристів і доходів у різні роки ускладнює пряме порівняння динаміки показників, тому результати варто розглядати як орієнтовні, але показові для розуміння загальних тенденцій розвитку галузі.

Як свідчать дані з таблиці 1, у 2020 р. через пандемію COVID-19 туристична галузь зазнала значного скорочення, а кількість обслугованих туристів зменшилася на 71,8 % порівняно з 2019 р. У 2021 р. спостерігалось поступове відновлення галузі [7], проте повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 р. спричинило падіння всіх показників. Аналізуючи фінансові показники туристичної галузі України за 2022 р., помітно, що сектор пережив суттєве скорочення. Загальний обсяг сплачених податків становив 1 млрд 551 млн грн, що майже на третину менше, ніж у 2021 р. (2 млрд 231 млн грн). Це зниження цілком закономірне, адже частина підприємств припинила роботу, а туристичні потоки різко зменшилися через війну [8].

Кількість платників податків також скоротилася приблизно на 17 %, що відображає загальну тенденцію до звуження ринку. При цьому готелі, які традиційно залишаються основними платниками, сплатили 898 млн грн, що на 30 % менше, ніж у 2021 р. Водночас помітний приріст у 46 % серед пансіонатів і гуртожитків, які виконували соціальну функцію, приймаючи вимушено переміщених осіб. Такий результат свідчить, що частина інфраструктури туризму змогла переорієнтуватися на нові потреби суспільства [8].

Таблиця 1

Основні показники розвитку туризму в Україні у 2019–2025 рр.

Показник	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, тис. осіб	99 764	28 182	н/д (немає даних)	н/д	н/д	н/д	н/д
Кількість внутрішніх туристів, тис. осіб	21 746	2 836	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Кількість в'їзних туристів, тис. осіб	821	145	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Кількість виїзних туристів, тис. осіб	77 197	25 201	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Кількість туроператорів та турагентів (юридичних і фізичних осіб)	4 441	3 867	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Обсяг доходів від надання туристичних послуг, млрд грн	32,6	Туристичний збір – 0,13	13,8	н/д	16,3	н/д	н/д

Джерело: сформовано на основі даних Державної служби статистики України [2; 3; 6]

Найбільш вразливою ланкою залишаються турбази, кемпінги та дитячі табори, податкові надходження від яких скоротилися більш ніж удвічі до 141 млн грн. Схожа динаміка спостерігається і серед туроператорів (-35 %) та турагентів (-27 %), що відображає падіння ділової активності у сфері організованого туризму [8].

Попри це, у регіональному розрізі ситуація виглядає не однозначно, оскільки Львівська, Київська та Івано-Франківська області продемонстрували певне відновлення, збільшивши обсяг сплачених податків. Водночас Київ та Одеська область зазнали суттєвого спаду на 46 % і 58 % відповідно. Така диспропорція підтверджує, що адаптаційна здатність туристичної галузі сильно залежить від безпекової ситуації і можливостей регіонів приймати внутрішніх туристів [8].

А. Г. Кізюн, Л. А. Гуцал та І. М. Цуркан зазначають, що індустрія туризму в Україні в умовах війни зазнала зупинення більшості туристичних процесів, істотного скорочення туристичних потоків, зниження доходів підприємств галузі та втрати частини туристичної інфраструктури [9].

У 2023 р. було зафіксоване перше помітне відновлення. Згідно з аналітичною платформою YouControl Market, сукупний чистий дохід туристичного сектору досяг 16,3 млрд грн [10]. Основними джерелами доходів стали готельний бізнес, внутрішні екскурсійні програми й обслуговування внутрішніх міграційних потоків. За перше півріччя 2024 року, за даними порталу Skilky-Skilky, чистий дохід галузі збільшився на 29 % і сягнув 5,8 млрд грн [11], що свідчить про стійку тенденцію економічного відновлення навіть в умовах воєнного стану.

Станом на 2025 рік відзначається подальше зростання внутрішнього і реабілітаційного туризму, розвиток екологічних, культурних та освітніх маршрутів, а також активна цифровізація послуг. Водночас в'їзний туризм залишається обмеженим через безпекові ризики, а виїзний зростає переважно завдяки трудовій мобільності та волонтерським поїздкам. Щороку подорожують близько 30 млн українців, як з метою відпочинку, так і ділового туризму [12].

Економічні показники також демонструють поступову стабілізацію. У січні–березні 2025 р. податкові надходження від туристичної галузі склали приблизно 799 млн грн, що на 30 % більше, ніж за аналогічний період 2024 р. (616 млн грн), і майже вдвічі більше,

ніж у тому ж періоді 2023 р. (близько 383 млн грн) [13]. Крім того, у першому півріччі 2025 р. туристичний збір до місцевих бюджетів сягнув близько 142,6 млн грн, що на третину перевищує показник минулого року та більш ніж удвічі перевищує довоєнний рівень 2021 р. [14]. У сукупності ці дані демонструють не лише відновлення туристичної активності, але і посилення її економічного ефекту для держави та регіонів.

Російсько-українська війна докорінно змінила структуру туристичних потоків і пріоритети розвитку галузі. У своєму дослідженні Л. А. Гуцал та О. О. Долинська акцентують увагу на тому, що війна суттєво вплинула навіть на специфічні сегменти туристичного ринку, зокрема медичний туризм, який був змушений переорієнтуватися на внутрішні потреби та евакуаційні заходи [15]. Окупація значних територій, руйнування туристичної інфраструктури, мінування природних та історико-культурних об'єктів призвели до втрати доступу до туристичних ресурсів країни.

Водночас, відбувається активна переорієнтація туристичної галузі на внутрішній туризм у безпечних регіонах західної та центральної України. Так О. О. Долинська, Л. А. Гуцал та Т. Г. Гільберг підкреслюють, що сільський туризм набув особливого значення як напрям, що сприяє підтримці територіальних громад, збереженню культурної ідентичності й економічному відновленню сільських територій [16]. У 2023–2024 рр. спостерігається зростання попиту на агротуристичні садиби в Карпатському регіоні, Поділлі та Полтавщині. Фіксується активізація сільського та зеленого туризму як пріоритетної ніші відновлення регіональної економіки, особливо в Подільському та Полтавському регіонах [17]. Підтвердженням цього є зростання туристичного збору в окремих громадах Полтавської області до 3,75 млн грн у 2024 р. [18], а також проведення спеціалізованих форумів на Поділлі.

Щодо інституційного оформлення сектору, станом на 2023 р. офіційно зареєстровано 462 агротуристичні садиби по Україні (зокрема 58 у Хмельницькій області) [19, с. 120]. Однак значна частина господарств функціонує поза офіційною реєстрацією, що свідчить про суттєву недооцінку реального внеску агротуризму в структуру внутрішнього туристичного ринку.

Незважаючи на воєнні умови, Україна зберігає значний потенціал природних та історико-культурних ресурсів для розвитку конкурентоспроможних туристичних напрямів.

До безпечних та активно використовуваних природних ресурсів належать: Карпатський національний природний парк, Шацькі озера, об'єкти Подільських Товтр і термальні джерела Закарпаття. Історико-культурна спадщина представлена об'єктами ЮНЕСКО у Львові, Чернівцях, фортечними комплексами Кам'янця-Подільського та Хотина, сакральною архітектурою дерев'яних церков Карпатського регіону.

Водночас розвиток зовнішнього туризму в Україні нині суттєво обмежений. Іноземні відвідувачі зосереджуються переважно на безпечних західних регіонах країни, тоді як виїзний туризм із боку українців відновлюється повільно, обмежуючись подорожами до сусідніх країн ЄС.

Воєнний стан суттєво ускладнив організацію транспортного обслуговування туристів. Закриття повітряного простору, пошкодження залізничної інфраструктури та небезпека на автомобільних дорогах у результаті мінування вимагають нових підходів до транспортної логістики туристичних маршрутів. За результатами опитування у 2022 р. було встановлено, що під час подорожей Україною більшість мандрівників віддавали перевагу поїздкам власним автомобілем (57 %), тоді як 26 % користувалися автобусним транспортом, а ще 25 % обирали залізничний транспорт [20].

Туроператори мають забезпечувати безпеку транспортних маршрутів під час воєнного стану, як-от враховувати зони можливих ракетних ударів і наявність укриттів на маршруті. Туристичні маршрути узгоджуються з місцевими органами, і часто в них передбачено можливість швидкої евакуації туристів. Через ушкоджену інфраструктуру та необхідність об'їзду небезпечних зон спостерігається суттєве подовження часу переїзду.

Методика побудови туристичних маршрутів в умовах воєнного стану зазнала суттєвих змін. Туроператори та туристичні компанії особливо пильнують безпеку регіону, враховують розташування укриттів і наявність систем попередження про повітряні тривоги, а також планують маршрути з урахуванням доступу до медичної допомоги, електро та водопостачання і надійного зв'язку. Сучасні маршрути будуються за принципом гнучкості й адаптивності, передбачаючи можливість змін у разі погіршення безпекової ситуації. Через ушкоджену інфраструктуру та потенційні ризики спостерігається тенденція до планування короткострокових поїздок у межах безпечних

регіонів, що дозволяє швидше реагувати на зміни обстановки та знижує ризики для туристів. Типовими є маршрути: «Львів–Карпати» (3–5 днів), «Поділля» (Хмельницька, Тернопільська області, 2–4 дні), «Закарпатські термальні джерела» (3–7 днів). Популярність безпечних західних маршрутів підтверджується статистикою: Карпатський регіон зібрав 76 млн грн туристичного збору в першій половині 2025 р., а внутрішній туристичний потік України влітку цього ж року зріс приблизно на 70 % порівняно з 2024 р [21].

Екскурсійна діяльність в Україні зазнала значних трансформацій в умовах воєнного стану. З'явилися нові тематичні напрями екскурсій, що відображають сучасну історію та події війни, наприклад, екскурсії до місць пам'яті героїв, об'єктів культурної спадщини, меморіальних комплексів, а також волонтерський і військовий туризм [22–24]. Традиційні програми екскурсій доповнюються розповідями про вплив війни на збереження культурної спадщини, евакуацію музейних колекцій і захист пам'яток архітектури. Військово-патріотичний туризм набирає стратегічного значення, тому готується великий тематичний маршрут «єдиний маршрут місць пам'яті», який охоплює об'єкти війни в різних регіонах України [25].

Зростає роль туристично-інформаційних центрів у забезпеченні якісного екскурсійного обслуговування, поширенні актуальної інформації про безпеку, координації туристичних потоків і підтримці місцевих ініціатив. Кількість туристично-інформаційних центрів станом на 2024 р. зросла до 88, що робить їх ключовими посередниками між туристами, місцевими громадами та туристичними операторами [26]. Таким чином, туризм у воєнний час активно адаптується до умов безпеки та логістичних обмежень, включно з короткими поїздками і груповими турами, що дозволяє ефективно координувати туристичні потоки і підтримувати місцеві громади.

Туроперейтинг в Україні адаптується до воєнних реалій і внутрішнього ринку. Так, у 2022 р. кількість юридичних осіб, зайнятих у туристичній діяльності, скоротилася приблизно на 36 % порівняно з 2021 р. [27, с. 163]. Проте вже у 2023–2024 рр. спостерігається поступове відновлення галузі, а провідні туроператори обслуговували 251 286 туристів у 2024 р. [28].

Зростання кількості локальних туроператорів стало важливою тенденцією. Малі та середні компанії, що працюють у конкретних

регіонах, виявили більшу стійкість та адаптивність, краще орієнтуються у місцевих ресурсах та безпековій ситуації. Важливою ознакою відновлення галузі є зростання фінансових показників: сектор туризму у 2024 р. сплатив до державного бюджету 2,938 млрд грн податків, що приблизно на 700 млн грн більше, ніж у 2021 р. [29]. У першому кварталі 2025 р. надходження від туристичної сфери склали 799 млн грн, що майже на 30 % більше, ніж за аналогічний період 2024 р. [30] Чистий дохід туристичних компаній в Україні в першому півріччі 2024 р. зріс майже на 29 % порівняно з аналогічним періодом 2023 р. [28].

Попри складні умови, Україна зберігає значний потенціал для розвитку конкурентоспроможного туризму. Основні напрями включають диверсифікацію туристичних продуктів із акцентом на культурну спадщину, розвиток внутрішнього туризму, інтеграцію безпекових протоколів, цифровізацію послуг, а також підтримку сільського, екологічного та культурно-пізнавального туризму. Природні та історико-культурні ресурси залишаються ключовою основою туристичної галузі, проте їх ефективне використання вимагає нових підходів до організації транспортного обслуговування, побудови маршрутів, екскурсійної діяльності та туropolейтингу з урахуванням безпеки та пріоритету внутрішнього туризму.

Висновки. Проведене дослідження показало, що туристична галузь України пережила складний період трансформацій через пандемію COVID-19 та повномасштабну війну. Найбільш відчутним було падіння показників у 2020 р., коли кількість обслугованих туристів скоротилася на 71,8 %, та у 2022 р. після початку війни. Однак уже з 2023 р. галузь почала поступово відновлюватися, що свід-

чить про її життєздатність навіть у складних умовах. Війна кардинально змінила український туризм. Замість іноземних туристів основний акцент зміститься на внутрішній ринок, особливо в західних і центральних областях. Активно розвиваються сільський та екологічний туризм, з'являються агротуристичні садиби, що допомагає підтримувати місцеві громади і відновлювати регіональну економіку.

Суттєво змінилася організація туристичних подорожей. Більшість мандрівників тепер обирають власний автомобіль, маршрути стали коротшими (2–7 днів) і концентруються в безпечних регіонах. З'явилися нові види туризму, зокрема військово-патріотичний, а традиційні екскурсії доповнюються розповідями про сучасні події і збереження культурної спадщини в умовах війни.

Попри всі виклики, Україна зберігає потужний туристичний потенціал. Карпати, Поділля, термальні джерела Закарпаття та об'єкти ЮНЕСКО у Західній Україні залишаються привабливими для туристів. Для повноцінного використання цих ресурсів потрібна комплексна стратегія, яка б поєднувала розвиток безпечної інфраструктури, цифровізацію послуг, створення різноманітних туристичних продуктів та державну підтримку малого і середнього бізнесу в туризмі.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення можливостей залучення приватних інвестицій для відновлення туристичної інфраструктури та збереження історико-культурних пам'яток України. Це дозволить знайти практичні шляхи розвитку туризму в умовах, коли державних коштів недостатньо, а галузь потребує швидкого відновлення та модернізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Роїк О. Економічні аспекти розвитку туристичної сфери у сучасних умовах. *Державне управління та адміністрування, сфера обслуговування, економіка та міжнародні відносини як рушійні сили економічного зростання держав XXI століття*. 2-ге вид. / під ред. Козятко І. В. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2021. С. 33–46. DOI: <https://doi.org/10.36074/paaaseeirdfegcc.ed-2.03> (дата звернення: 08.11.2025).
2. Гаврилюк С., Сокол Т., Міхо О., Хорошенюк А. Тенденції розвитку операційної діяльності туристичних підприємств в Україні. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. № 2 (66). С. 96–106. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-96-106> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Щербак Н. Стан туристичної галузі України та процес її відтворення в післявоєнний період. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-17> (дата звернення: 08.11.2025).
4. Mechanisms for developing tourism clusters to enhance the competitiveness of Ukraine's tourism industry / O. Lytvyn et al. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2025. Vol. 47, No. 1. P. 153–161. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2025.12> (дата звернення: 08.11.2025).

5. Karyy O., Kulyniak I., Ohinok S., Bondarenko Yu. Current state and development trends of heritage and cultural tourism in Ukraine and the EU: A comparative aspect. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: The Stages of Formation and Problems of Development*. 2025. No. 1 (13). P. 299–315. DOI: <https://doi.org/10.23939/smeu2025.01.299> (дата звернення: 08.11.2025).
6. Туризм. Державна статистика України. URL: <https://surl.li/iferuy> (дата звернення: 08.11.2025).
7. Кількість туристів в Україні зросла на чверть у 2021 році. URL: <https://surl.li/wintui> (дата звернення: 08.11.2025).
8. У 2022 році надходження до держбюджету від туристичної галузі скоротилися майже на 31%. URL: <https://surl.li/eqtljr> (дата звернення: 08.11.2025).
9. Кізюн А. Г., Гуцал Л. А., Цуркан І. М. Аналіз розвитку індустрії туризму в Україні в умовах російсько-української війни. *Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі*. 2023. № 8. С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospsee-8-11> (дата звернення: 08.11.2025).
10. Чистий дохід українських туристичних компаній зріс на третину у першому півріччі 2024 року. YouControl. URL: <https://surl.li/dbjpdx> (дата звернення: 08.11.2025).
11. У I півріччі чистий дохід туристичного бізнесу зріс на 29%. URL: <https://surl.li/huzemx> (дата звернення: 08.11.2025).
12. Близько 30 млн українців щороку подорожують країною – Мінекономрозвитку. URL: <https://surl.li/fzmguz> (дата звернення: 08.11.2025).
13. Туристична галузь України у 2025: податкові надходження вже перевищили довоєнний рівень. URL: <https://surl.li/ufwdfg> (дата звернення: 08.11.2025).
14. Туристичний збір в Україні встановив рекорд у першому півріччі 2025 року. URL: <https://surl.lu/zfwijk> (дата звернення: 08.11.2025).
15. Гуцал Л. А., Долинська О. О. Вплив війни на розвиток медичного туризму в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 3 (33). С. 168–175. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3\(33\)-168-175](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3(33)-168-175) (дата звернення: 08.11.2025).
16. Долинська О. О., Гуцал Л. А., Гільберг Т. Г. Сільський туризм в Україні: сучасні тенденції в перспективі розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-24> (дата звернення: 08.11.2025).
17. Батиченко С. П., Мельник Л. В. Сільський зелений туризм в Україні – стратегічна складова розвитку сільських територій. *Конструктивна географія та раціональне використання природних ресурсів*. 2024. № 4. С. 56–62. DOI: <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special> (дата звернення: 08.11.2025).
18. Майже 4 мільйони гривень туристичного збору зібрали у Полтавській громаді. URL: <https://surl.lu/arfnvr> (дата звернення: 08.11.2025).
19. Махия С. О. Сільський туризм як фактор соціально-економічного розвитку сільських територій: дис. ... докт. філософ.: 051 / Заклад вищої освіти «Подільський державний університет». Кам'янець-Подільський, 2025. 253 с.
20. Пляжний туризм і 6 000 гривень за подорож. Як, куди і скільки мандрують українці. URL: <https://surl.li/bueske> (дата звернення: 08.11.2025).
21. Tourist flow in Ukraine increased by 70% in 2025 compared to last year. URL: <https://surl.li/ntqstn> (дата звернення: 08.11.2025).
22. Задорожня А. «Маршрути пам'яті»: реалії та перспективи внутрішнього туризму України в об'єктиві ЗМІ. *Діалог: Медіастудії*. 2023. № 29. С. 45–53. URL: http://liber.onu.edu.ua/pdf/Dialog_2023_29.pdf (дата звернення: 08.11.2025).
23. Табенська О. Меморіальний туризм як перспективний напрям післявоєнного туризму в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-91> (дата звернення: 08.11.2025).
24. Military tourism as a strategic direction of internal tourism in Ukraine / L. Martseniuk et al. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2023. Vol. 3, No. 1. P. 116–127. <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2023-1-116-127> (дата звернення: 08.11.2025).
25. Military tourism attracts visitors to Ukraine despite the danger. URL: <https://surl.li/wblbmw> (дата звернення: 08.11.2025).
26. SATD has updated the list of tourist information centers in Ukraine. URL: <https://surl.li/jheoup> (дата звернення: 08.11.2025).
27. Савченко А. І., Корнієнко О. М. Особливості підприємницької діяльності в туризмі. *Тиждень науки*. 2023. *Факультет міжнародного туризму та економіки*: тези доп. наук.-тех. конф. (м. Запоріжжя, 24–28 квіт.

2023 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. С. 162–164. URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2023/conf/4.1/TN_2023-FMTE.pdf (дата звернення: 08.11.2025).

28. Net income of Ukrainian travel companies increased by one third in the first half of 2024 – study. URL: <https://surl.li/pozmcm> (дата звернення: 08.11.2025).

29. Tourism sector of Ukraine in 2024: Over 3 Billion UAH in budget contributions. URL: <https://surl.li/twwhpk> (дата звернення: 08.11.2025).

30. Tax revenues from tourism in Ukraine exceeded pre-war levels by 27%. URL: <https://surl.lu/qfllp> (дата звернення: 08.11.2025).

REFERENCES:

1. Roik O. (2021) Ekonomichni aspekty rozvytku turystychnoi sfery u suchasnykh umovakh [Economic aspects of tourism development in modern conditions]. In Koziatko I. V. (Ed.), *Derzhavne upravlinnia ta administruvannia, sfera obsluhovuvannia, ekonomika ta mizhnarodni vidnosyny yak rushiini syly ekonomichnoho zrostantia derzhav XXI stolittia* (2nd ed., pp. 33–46). Vinnytsia: Yevropeiska naukova platforma. Available at: <https://doi.org/10.36074/paaaseeirdfegcc.ed-2.03> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

2. Havryliuk S., Sokol T., Mikho O., Khorosheniuk A. (2022) Tendentsii rozvytku operatsiinoi diialnosti turystychnykh pidpriemstv v Ukraini [Trends in operating activities tourist enterprises in Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, vol. 2(66), pp. 96–106. Available at: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-66-96-106> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

3. Shcherbakova N. (2022) Stan turystychnoi haluzi Ukrainy ta protses yii vidtvorennia v pisliavoiennyi period [The condition of the tourism industry in Ukraine and the process of its reproduction in the postwar period]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 39. Available at: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-17> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

4. Lytvyn O., Sushchenko O., Kyryliuk I., Chvertko L., Neshchadym L., Povorozniuk I., Tymchuk S. (2025) Mechanisms for developing tourism clusters to enhance the competitiveness of Ukraine's tourism industry. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, vol. 47(1), pp. 153–161. Available at: <https://doi.org/10.15544/mts.2025.12> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

5. Karyy O., Kulyniak I., Ohinok S., Bondarenko Yu. (2025) Current state and development trends of heritage and cultural tourism in Ukraine and the EU: A comparative aspect. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: The Stages of Formation and Problems of Development*, vol. 1(13), pp. 299–315. Available at: <https://doi.org/10.23939/smeu2025.01.299> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

6. Turyzm. Derzhavna statystyka Ukrainy [Tourism. State Statistics of Ukraine]. Available at: <https://surl.li/iqepuy> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

7. Kil'kist turystiv v Ukraini zroslo na chvert u 2021 rotsi [The number of tourists in Ukraine increased by a quarter in 2021]. Available at: <https://surl.li/wintui> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

8. U 2022 rotsi nadkhodzhenia do derzhbiudzhetu vid turystychnoi haluzi skorotylysia maizhe na 31% [In 2022, state budget revenues from the tourism industry fell by almost 31%]. Available at: <https://surl.li/eqltjr> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

9. Kiziun A. H., Hutsal L. A., Tsurkan I. M. (2023) Analiz rozvytku industrii turyzmu v Ukraini v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny [Analysis of the development of the tourism industry in Ukraine under the conditions of the russian-ukrainian war]. *Industriia turyzmu i hostynnosti v Tsentralnii ta Skhidnii Yevropi*, vol. 8, pp. 79–87. <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-8-11> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

10. Chystyi dokhid ukrainskykh turystychnykh kompanii zris na tretynu u pershomu pivrichchi 2024 roku. Doslidzhennia YouControl [The net income of Ukrainian travel companies grew by a third in the first half of 2024. Research by YouControl]. Available at: <https://surl.li/dbjpdx> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

11. U I pivrichchi chystyi dokhid turystychnoho biznesu zris na 29% [In the first half of the year, net income from the tourism business grew by 29%]. Available at: <https://surl.li/huzemx> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

12. Blyzko 30 mln ukraintsiv shchoroku podorozhuiut krainoiu – Minekonomrozvytku [About 30 million Ukrainians travel around the country every year – Ministry of Economic Development]. Available at: <https://surl.li/fzmguz> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

13. Turystychna haluz Ukrainy u 2025: podatkovyi nadkhodzhenia vzhe perevyschchyly dovoiennyi riven [Ukraine's tourism industry in 2025: tax revenues have already exceeded pre-war levels]. Available at: <https://surl.li/ufwdfg> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).

14. Turystychnyi zbir v Ukraini vstanovyv rekord u pershomu pivrichchi 2025 roku [Tourism tax in Ukraine set a record in the first half of 2025]. Available at: <https://surl.lu/zfwijk> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
15. Hutsal L. A., Dolynska O. O. (2023) Vplyv viiny na rozvytok medychnoho turizmu v Ukraini [Impact of the war on the development of medical tourism in Ukraine]. *Naukovi perspektyvy*, vol. 3(33), pp. 168–175. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3\(33\)-168-175](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-3(33)-168-175) (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
16. Dolynska O. O., Hutsal L. A., Hilberh T. H. (2024) Silskyi turizm v Ukraini: suchasni tendentsii v perspektyvi rozvytku [Rural tourism in Ukraine: current trends and development prospects]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 64. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-64-24> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
17. Batychenko S. P., Melnyk L. V. (2024) Silskyi zelenyi turizm v Ukraini – stratehichna skladova rozvytku silskykh terytorii [Rural green tourism in Ukraine is a strategic component of the development rural areas]. *Konstruktivna heohrafiia ta ratsionalne vykorystannia pryrodnykh resursiv*, vol. 4, pp. 56–62. <https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.4.special> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
18. Maizhe 4 miliony hryven turystychnoho zboru zibraly u Poltavskii hromadi [Almost 4 million hryvnias in tourist tax collected in the Poltava community]. Available at: <https://surl.lu/apfnvr> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
19. Makhynia S. O. (2025). Silskyi turizm yak faktor sotsialno-ekonomichnoho rozvytku silskykh terytorii [Rural tourism as a factor in the socio-economic development of rural areas] (Doctoral dissertation, Higher educational institution “Podillia state university”, Kamianets-Podilskyi, Ukraine). (in Ukrainian).
20. Pliazhnyi turizm i 6 000 hryven za podorozh. Yak, kudy i skilky mandruiut ukraintsi [Beach tourism and 6,000 hryvnia per trip. How, where, and how much Ukrainians travel]. Available at: <https://surl.li/bueske> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
21. Tourist flow in Ukraine increased by 70% in 2025 compared to last year. Available at: <https://surl.li/ntqstn> (accessed November 08, 2025).
22. Zadorozhnia A. (2023) «Marshruty pamiaty»: realii ta perspektyvy vnutrishnoho turizmu Ukrainy v obiektyvi ZMI [“Routes of memory”: Realities and prospects of domestic tourism in Ukraine in the media]. *Dialog: Mediastudii*, vol. 29, pp. 45–53. Available at: http://liber.onu.edu.ua/pdf/Dialog_2023_29.pdf (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
23. Tabenska O. (2024) Memorialnyi turizm yak perspektyvnyi napriam pisliavoiennoho turizmu v Ukraini [Memorial tourism as a prospective direction of post-war tourism in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 59. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-91> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
24. Martseniuk L., Charkina T., Chernova N., Batmanghlich C. (2023) Military tourism as a strategic direction of internal tourism in Ukraine. *Philosophy, Economics and Law Review*, vol. 3(1), pp. 116–127. <https://doi.org/10.31733/2786-491X-2023-1-116-127> (accessed November 08, 2025) (in Ukrainian).
25. Military tourism attracts visitors to Ukraine despite the danger. Available at: <https://surl.li/wblbmw> (accessed November 08, 2025).
26. SATD has updated the list of tourist information centers in Ukraine. Available at: <https://surl.li/jheoup> (accessed November 08, 2025).
27. Savchenko A. I., Korniienko O. M. (2023) Osoblyvosti pidpriemnytskoi diialnosti v turyzmi [Features of entrepreneurial activity in tourism]. *Tyzhden nauky-2023. Fakultet mizhnarodnoho turizmu ta ekonomiky: tezy dop. nauk.-tekh. konf.* (pp. 162–164). Zaporizhzhia: NU “Zaporizka politekhnika”. (in Ukrainian).
28. Net income of Ukrainian travel companies increased by one third in the first half of 2024 – study. Available at: <https://surl.li/pozmcm> (accessed November 08, 2025).
29. Tourism sector of Ukraine in 2024: Over 3 Billion UAH in budget contributions. Available at: <https://surl.li/twwhpk> (accessed November 08, 2025).
30. Tax revenues from tourism in Ukraine exceeded pre-war levels by 27%. Available at: <https://surl.lu/qfllep> (accessed November 08, 2025).